

А. М. ГРИБ

Анна Миколаївна Гриб, аспірант Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИМИРЕННЯ У ДОРЕФОРМНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ТА ПРАВОЗАСТОВНІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ

Примирення у сучасній правовій практиці України є одним з ефективних способів залагодження спорів, що зумовлює як законопроектні роботи щодо врегулювання медіації та інших форм примирних процедур, так і пошук оптимальних форм впровадження ідеї примирення у правовій культурі суспільства. Адже десятиліття панування тоталітарної політичної ідеології та пов'язаної з нею конфронтаційної моделі вирішення конфліктів зумовлюють нерозуміння, а то й несприйняття правосвідомістю громадян ідеї примирення в юридичних спорах та конфліктах. У цьому випадку, як уявляється, ефективним способом переконання та правового виховання у дусі миру та толерантності може стати історичний досвід примирення в юридичних спорах, відомий українському суспільству.

Історія формування інституту примирення у праві, що діяло на території підросійської України, досі вивчена фрагментарно. У дореволюційній юридичній літературі нормативне врегулювання примирення сторін юридичного конфлікту розглядалось, як правило, у межах університетського курсу цивільного процесу і включало лише огляд пореформеного законодавства з цього приводу (Д. І. Мейєр, Г. Ф. Шершеневич, І. С. Енгельман, С. В. Васьковський, К. Н. Анненков, Т. М. Яблочков та ін.). В юридичній літературі кінця XIX – початку XX століття виокремлювалося два види мирової угоди: позасудова і судова. Позасудова мирова угода регулювалася цивільним законодавством і розглядалася як цивільно-правовий договір. Судова мирова угода регулювалася цивільним процесуальним законодавством і виступала як особливе процесуальне відношення. Більшість дореволюційних юристів, характеризуючи мирову угоду, розглядали її як сукупність цивільно-правових і процесуальних елементів. При цьому якщо порівнювати співвідношення цих елементів, то більш питому вагу мають матеріальні компоненти.

Перша спеціальна наукова праця – невеличка за обсягом монографія Є. О. Нефедьєва «Схиляння сторін до миру в цивільному процесі» (1890 р.)¹ мала порівняльно-правовий характер. У даному творі автор досліджував проблеми співвідношення мирової угоди і судового рішення, розглядав систему схиляння сторін до миру, прийняту у законодавстві Франції, Німеччини та інших європейських країн та в російському Статуті цивільного судочинства 1864 р., відмітивши його недоліки. Окремі теоретичні узагальнення щодо мирової угоди зроблено А. О. Гордоном та А. С. Парамоновим². Останній правове забезпечення мирової угоди у російському імперському праві пореформеної доби характеризував як доволі помірковане. Між тим мирові (миролюбні) угоди та інші аспекти примирення у праві Російської імперії існували і в дореформений період.

Інститут примирення у праві Російської імперії частково висвітлений у працях сучасних російських істориків права (Ю. В. Ширяєва, С. Д. Мірхусєєва)³. Найбільш ґрунтовною працею в Україні, в якій, серед іншого, розглядається історія правового регулювання примирення в юридичних спорах, є монографія В. С. Шандри, присвячена совісім судам⁴. Питанням історії інституційного забезпечення примирення приділено увагу в кандидатських дисертаціях Д. А. Шигаля про мирові суди та Н. А. Вангородської про третейські суди⁵.

У підсумку слід наголосити, що нині відсутнє комплексне дослідження історії формування інституту примирення в імперському праві, що діяло на території підросійської України. З означеного випливає мета цієї статті – показати на прикладі нормативних, правозастосовних та правореалізаційних актів традицію примирення в правовому житті України за часів дії на її території права Російської імперії в його дореформеному стані.

Упродовж майже усього XVIII ст. російське імперське право поширювалося на територію України лише в окремих сферах регулювання. Зокрема, переважна більшість кримінальних та цивільних справ розглядалася за нормами Литовських статутів та інших джерел права власного походження. Разом з тим імперське право поступово поширювалося на українські землі й остаточно було прийнято як основа вирішення правових спорів з 1840 р. Так, за царським указом, оприлюдненим Київським губернським правлінням з 9 вересня 1840 р., повсюдно на території губернії вводилися російські закони⁶.

Що стосується російського права, то норми щодо примирення сторін у правових спорах містилися в Соборному Уложенні 1649 р., законодавчих актах XVIII – початку XIX століття і в такій якості увійшли до другої кодифікації імперського права. Посилання на них містить ст. 265 Законів про судочинство та стягнення цивільні 1857 р. Відмітимо, що саме ця стаття містить першу легальну дефініцію документа, яким оформлялись мирові угоди: «Мировими прошеннями називаються прошення о прекращении споров между тяжущимся по взаимному их согласию». Тоді як визначень мирової угоди та примирних процедур російське законодавство не мало і в цьому плані панував жорстокий різнобій. Указані практики та їх результати називали так: мирове прохання, миролюбна угода, примирення, медіаторський розбір та ін.

Отже, нормативну основу примирення у приватних спорах аж до кодифікаційних робіт першої половини XIX століття складали норми Соборного Уложення 1649 р., які доповнювалися законодавчими актами Російської імперії. Відмітимо, що перший російський імператор, який постійно потребував грошей на ведення війни, матеріально не тільки не заохочував до примирення сторін у судовому процесі, а й своїм указом від 14 лютого 1700 р. встановив мито у розмірі 10 відсотків від суми позову на укладення мирових угод до початку судових засідань⁷. Цю норму буквально підтвердила імператриця Анна Іоаннівна 11 серпня 1740 р.⁸.

На нашу думку, подальший розвиток регулювання примирення в юридичних конфліктах пов'язаний з реформами Катерини II, яка намагалася, хоча й дуже непослідовно, діяти у дусі гуманістичних ідей Просвітництва. Розуміння необхідності відійти від жорсткої конфронтації у вирішенні спорів та конфліктів, навіть кримінальних, було властиве багатьом діячам Просвітництва, зокрема, Чезаре Беккарія та Уільяма Блекстоуна, наслідувати ідеям яких у своїх реформах воліла Катерина II. Першим таким кроком було створення совісних судів, передбачених Установленням про управління губерніями (7 листопада 1775 р.)⁹. Совісні суди мали створюватися в кожному намісництві або губернії (ст. 41) і займатися розглядом нетяжких злочинів, злочинів, вчинених неосудними або малолітніми (ст. 399), а також розглядати цивільні справи, учасники яких звернулися до суду (ст. 400).

Совісний суд був спрямований саме на примирення сторін конфлікту. Указаним нормативним актом було закріплено мету примирної діяльності совісного суду: 1) забезпечення обом сторонам законного, чесного та без судової тяганини життя; 2) припинити ворожнечу, суперечки та спори; 3) надати кожній стороні те, що їй належить; 4) полегшити навантаження судів примиренням сторін, що сперечаються.

Примирна процедура у совісному суді була багатоступінчастою задля вичерпання усіх можливих засобів для примирення сторін.

По-перше, совісний суд мав вжити заходів для примирення сторін при поданні позову, й у випадку досягнення примирення совісний суд стверджував згоду сторін печаткою. У протилежному випадку совісний суд вимагав призначення з кожної сторони по 1–2 посередника, які разом із совісним судом мали розглянути справу і віднайти засіб для примирення позивача та відповідача. Розроблене ними рішення посередники мали запропонувати совісному суду. У разі неспроможності посередників виробити узгоджене рішення совісний суд мав запропонувати їм свою думку, яким чином «примирити без розорення, без тяганини, без спору, суперечки або наклепу позивача та відповідача». У випадку незгоди посередників з думкою суду, останній мав викликати позивача та відповідача і запропонувати їх примирення на умовах суду. У разі досягнення згоди сторін совісний суд скріплював її печаткою. Якщо й на цій стадії примирення досягнути було неможливим, суд відмовлявся від вирішення справи, а сторони мали право звернутися до загального суду (ст. 400).

Добровільне примирення в якості головної умови діяльності совісного суду, як указує В. С. Шандра, незважаючи на певні сумніви, діяло протягом усього періоду існування совісних судів і була підкріплена сенатським рішенням від 17 вересня 1828 р.¹⁰.

Про налаштування на заохочення до примирення сторін у судовому спорі свідчить і те, що Установленням про управління губерніями було скасовано мито за укладення мирових угод на стадії апеляційного розгляду справи (ст. 203, 288, 344), про що було надано, крім того, сенатське роз'яснення 22 жовтня 1782 р.¹¹. Підтвердженням тому є документи Борзенського міського магістрата та Чернігівської цивільної палати щодо укладення мирової угоди між С. Щелканцовим та Є. Щелканцовою (1797 р.)¹².

Наступник Катерини II Павло I, з одного боку, скасував совісні суди (відновлені по його смерті Олександром I), з іншого, ним було започатковано регулювання примирення у господарських спорах. Уперше примирення як один з елементів конкурсного провадження згадувалося у проектах Банкрутського Статуту від 1763 р. і від 1768 р. Ці проекти так і не були реалізовані, а початок регулювання відносин, пов'язаних з фінансовою неспроможністю, поклав Павло I.

Згідно зі Статутом про банкрутів (19 грудня 1800 р.) передбачався так званий медіаторський розбір. Якщо під час конкурсу при розгляді звітів, вимог та боргів між кураторами та вимагачами або боржниками виникли би спори, їх можна було вирішити шляхом медіаторського суду. З кожного боку слід було обрати по 1–2 медіатора, а обраним – ще одного для вирішення спору більшістю голосів. Цьому рішенню обидві сторони мали беззаперечно підкоритися, не оскаржувати, а запис про медіаторський розбір мав засвідчити публічний нотаріус (ст. 115)¹³. Отже, такий суд мав риси третейського судочинства.

Примирення сторін (кредиторів та боржника) було передбачено також відділом 16 «Про вільні угоди» цього ж Статуту. У даному випадку під вільною угодою розумілося укладення договору кредиторами з боржником до винесення судового рішення та оголошення його банкрутом. У випадку одностайної згоди кредиторів вчинити правочин з боржником і відстрочити виконання ним боргу, або змінити умови договору з ним, цей боржник не визнавався банкрутом (ст. 147). Протягом судового розгляду більшість кредиторів або їх повірених з переважною часткою боргової маси теж могли вчинити з боржником вільну угоду. На період її укладення суд мав надати певний строк до нового надання вимог від кредиторів і на цей період заборонялося арештовувати майно боржника та публікувати оголошення про банкрутство (ст. 148). Навіть після публікації про банкрутство та оголошення конкурсу (тобто продажу майна боржника) кредитори мали право одностайним своїм рішенням вчинити вільну угоду з боржником з подальшим оголошенням її у суді (ст. 152). Перевагою такого вирішення спору між кредиторами та боржником було те, що останній не піддавався зганьбленню як банкрут (винятком був злісний банкрут, фінансова неспроможність якого була результатом підробки). Угода, укладена на цій стадії провадження про банкрутство, мала бути письмово оформле-

на. Крім того, про неї сторони мали письмово повідомити куратора майна боржника. Повідомлення куратора було юридичним фактом, який припиняв конкурс із продажу майна боржника.

Зазначимо, що Олександрю I, як і його бабці, не було чужим уявлення про цінність мирного залагодження спорів, у зв'язку з чим він постановив своїм указом, наданим Сенату 1 червня 1801 р.¹⁴, звільнити від судового мита (штрафів – у тодішній термінології) сторони, які примирилися до початку судових засідань. Що ж до тих, хто уклав примирну угоду на стадії апеляційного розгляду, до винесення рішення Сенатом, зменшити суму судового мита навпіл (п. 7).

Перша кодифікація імперського права, що відбувалась у 1830-х рр., не привела до формулювання цілісного інституту примирення в цивільному та цивільно-процесуальному праві. Лише окремі норми дозволяли вирішити справу мирним шляхом (зокрема, норми про порядок спадкового поділу майна, про залагодження спорів щодо невиконання грошових зобов'язань).

Прикладом такого мирного врегулювання майнового спору слугує мирове прохання, складене та затверджене у Київській палаті цивільного суду 30 травня 1842 р.¹⁵. Цей документ було підписано сторонами у присутності товариша голови суду та двох засідателів. Сторонами мирової угоди були подружжя Юнг та донька А. О. Юнг – Є. І. Михальська. Предметом спору, і, відповідно, мирового прохання була спадщина І. Бейтериха – батька Є. Михальської. Позивачка Єлізавета Михальська відмовлялась від претензій до відповідачів – подружжя Юнг.

Примирні практики нерідко застосовувались для розв'язання спорів про розділ майна. Так, у фонді Київської палати цивільного суду перебуває справа про засвідчення розділового акта між нащадками-спадкоємцями київських міщан Івана та Дарини Корюкіних (1843–1844 рр.). Подружжя складало заповіт на користь свого сина Єгора за умовою, що половину спадкового майна він заповість відповідно своєму синові Афанасію, а все інше майно в рівних частках відійде іншим спадкоємцям. По смерті Єгора майно було розподілено відповідно до ст.ст. 808-809 Законів цивільних. Майно (двір та будівлі) неможливо було поділити порівну в натурі. Після тривалих перемовин сторони домовились про поділ майна на нерівні частини, розподіл їх за жеребом та виплату різниці між цінами двох частин одним спадкоємцем іншому, що й було зазначено у розділовому акті¹⁶.

Окремі норми щодо регулювання мирного вирішення комерційних спорів було включено до Установлення комерційних судів та Статуту їх судочинства (14 травня 1832 р.)¹⁷. Цим законом було започатковано створення комерційних судів у містах, які вели обширну торгівлю, зокрема, в Одесі. Саме на ці суди покладалась комерційні спори та справи про банкрутство. Цей нормативно-правовий акт передбачав можливість вирішення торгових спорів третейським судом або шляхом укладення мирової угоди. Так, спори щодо товариства відразу передавались до третейського суду (§ 192). Негайному розгляду підлягали тільки справи з очевидними правовими підставами для вирішення на користь позивача або відповідача (§ 193). Усі складні справи суд, не приступаючи до рішення, мав запропонувати сторонам укласти мирову угоду або вирішити у добровільному третейському порядку (§ 194). І лише незгода сторін про укладання мирової угоди або передавання справи третейському суду ініціювала провадження у справі.

За умов погодження сторонами мирового розгляду комерційний суд мав запропонувати їм обрати із своїх членів одного або двох примирителів. Сторони могли доручити такий вибір і самому суду. Тоді суд призначав примирителів з числа своїх членів разом з секретарем або його помічником (§ 200).

Безумовною новелою указанного Установлення комерційних судів було те, що уперше для цієї сфери правового регулювання в ньому було чітко регламентовано процедуру примирення (викладено у §§ 201–205).

Примирителі були зобов'язані спочатку вислухати сторони або їх повірених (ведення перемовин через повірених допускалось). Потім вони мали повідомити сторони про норми законодавства, на підставі яких могло бути вирішено справу. Далі вони мали пояснити сторонам свою думку про те, яким чином по взаємній згоді могла бути укладена мирова угода.

У випадку досягнення сторонами примирення, вони уклали мирову угоду з точним описом предмету згоди та умов його надання аби унеможливити появу нового спору уже з приводу невиконання умов угоди. По підписанню мирової угоди вона вносилася до протоколу, з якого обом сторонам робилися витяги і справа на цьому припинялася. У випадку недосягнення примирення примирителі складали протокол з зазначенням пропозицій, які вони зробили сторонам та відкликів на ці пропозиції з боку сторін. Після цього справа передавалась до подальшого провадження. У фонді Одеського комерційного суду зберігається багато матеріалів щодо справ, які було закінчено саме укладенням мирової угоди¹⁸.

Законодавче регулювання примирення у справах про фінансову неспроможність боржника (банкрутство) було змінено Статутом про торговельну неспроможність (23 червня 1832 р.)¹⁹, метою ухвалення якого законодавець визнавав недоліки Статуту про банкрутів, виявлені в процесі тридцятирічного його застосування. На відміну від попереднього закону, Статут про торговельну неспроможність поширював свою дію виключно на купців та міщан, що займалися торгівлею без свідоцтва. У цьому нормативно-правовому акті примирення регулювалося у двох ракурсах. З одного боку, це – мирові угоди, укладені боржником до відкриття його неспроможності. З іншого – це мирові угоди, укладені після такого відкриття. З метою запобігання нанесення шкоди кредиторам, закон оголошував нікчемними усі угоди, укладені боржником з частиною кредиторів і на шкоду іншим кредиторам протягом шести місяців до відкриття неспроможності (§ 130). Мирова угода, укладена по відкриттю неспроможності, вважалася дійсною за дотриманням трьох умов: 1) якщо її було укладено загальними зборам кредиторів; 2) якщо її було укладено по більшості трьох чвертей визнаних боржником позовів; 3) якщо її було затверджено комерційним судом (§ 132). Кредитор, незгод-

ний з рішенням про укладення мирової угоди, зобов'язаний був оголосити причини своєї незгоди письмово загальним зборам кредиторів, а ті, своєю чергою, мали повідомити про це комерційний суд при представленні мирової угоди на затвердження (§ 133). Мирова угода, укладена відповідно до вказаних умов, припиняла конкурс та усі його наслідки.

Отже, у дореформеному законодавстві Російської імперії, дія якого поступово поширювалася на українські землі, було створено певні нормативні підстави для досягнення примирення між сторонами юридичного конфлікту. Ці норми мали переважно приватноправовий характер. Відмітимо відсутність чіткого уявлення, дефініцій і навіть відсутність усталеної термінології (мирове прохання, полюбовна угода, вільна угода, медіаторський розбір тощо) щодо примирення в різних нормативно-правових актах. Норми, якими регулювались примирні практики, були несистематизовані й розпорошені по правових актах різної юридичної сили й різної галузевої належності.

Примітним є й відсутність уніфікованих процедур досягнення примирення у приватних справах. Лише у провадженні у совісних судах було встановлено обов'язок суду вжити всіх заходів для примирення сторін. Як позитив, слід визнати можливість укладення мирової угоди на всіх стадіях врегулювання конфлікту у провадженні в совісних судах, у справах про банкрутство та поворот до заохочення примирних практик у законодавстві Катерини II та Олександра I.

Наявність не лише нормативного регулювання, а й відповідних процедур, інтерпретаційних та правозастосовних актів в українській практиці, які уможлилювали мирне вирішення юридичних конфліктів, можна розглядати як історико-правове підґрунтя для формування інституту примирення в правовій системі сучасної України.

¹ *Нефедьев Е. А.* Склонение сторон к миру в гражданском процессе / Е. А. Нефедьев. – Казань : Тип. Губ. правления, 1890. – 92 с.

² *Гордон А. О.* Юридические заметки: Признание и удовлетворение / А. Гордон // Журнал Министерства юстиции. – 1867. – Т. 31. – Ч. 2. – С. 33–42; *Парамонов А. С.* Мирова сделка / А. С. Парамонов // Вестник права. – 1900. – № 3. – С. 131.

³ *Ширяева Ю. В.* История примирительных процедур в России / Ю. В. Ширяева // Исполнительное право. – 2008. – № 2. – С. 38–41; *Мирхусеева С. Д.* Развитие примирительных процедур как способа альтернативного разрешения споров в источниках русского дореволюционного права / С. Д. Мирхусеева // Вестник Бурятского государственного университета. – 2012. – № 2. – С. 145–148.

⁴ *Шандра В. С.* Совісні суди в Україні (остання чверть XVIII – середина XIX ст.) / Валентина Шандра. – К. : Інститут історії України НАН України, 2011. – 266 с.

⁵ *Шигаль Д. А.* Мирова юстиція на Лівобережній Україні за судовою реформою 1864 року : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Шигаль Денис Анатолійович. – Х., 2005. – 204 с.; *Вангородська Н. А.* Третейський суд в Україні у X–XVIII ст. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Вангородська Наталія Аркадіївна. – К., 2011. – 219 с.

⁶ Центральний державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 486 : Київська палата цивільного суду. – Оп. 1. – Спр. 8041. – Арк. 23.

⁷ О взыскании пошлин с истцов и ответчиков, помирившихся прежде суда, или оставивших дело в суде недоконченным, по гривне с рубля: Именной [указ] 14 февраля 1700 г. // ПСЗРИ. – Собр. 1. – Т. 4. – № 1754.

⁸ О поступании во взятии пошлины с истцовых исков по прежним указам // ПСЗРИ. – Собр. 1. – Т. 11. – № 8203.

⁹ Учреждение для управления губерниями, 7 ноября 1775 г. // ПСЗРИ. – Собр. 1. – Т. 20. – № 14392.

¹⁰ *Шандра В. С.* Вказана праця. – С. 37.

¹¹ О возвращении истцу или ответчику узаконенных за перенос дела денег в случае, если тяжущиеся прежде решения оного тяжбу свою прекратят миролюбно: Сенатский [указ] 22 октября 1982 г. // ПСЗРИ. – Собр. 1. – Т. 21. – № 15553.

¹² Дело по указу Черниговской гражданской палаты с присылкою мирового постановления, заключенного купцом Степаном Шелканцовым с мачехою его Ефросиниею Шелканцовой. 1797 г. // Центральный державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 1569 : Борзенський міський магістрат. – Оп. 2. – Спр. 93. – 60 арк.

¹³ Устав о банкротах, 19 декабря 1800 г. // ПСЗРИ. – Собр. 1. – Т. 26. – № 19692.

¹⁴ О штрафах с судей и секретарей за неправое решение дела, а с истцов и ответчиков за неправое жалобы на присутственные места : Сенатский, с изъяснением Высочайше утвержденного доклада, 29 января 1802 г. // ПСЗРИ. – Собр. 1. – Т. 26. – № 19692.

¹⁵ Об утверждении мирового прошения между Августом и Антониной Юнг и Елизаветой Михайльской // Центральный державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 486 : Київська палата цивільного суду. – Оп. 1. – Спр. 8689. – Арк. 5.

¹⁶ О засвидетельствовании раздельного акта между наследниками киевских мещан Егора и Евдокии Корюкиных // Центральный державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 486 : Київська палата цивільного суду. – Оп. 1. – Спр. 9337. – Арк. 1–8.

¹⁷ Высочайше утвержденное Учреждение Коммерческих судов и Устав их судопроизводства, 14 мая 1832 г. // ПСЗРИ – Собр. 2. – Т. 7. – № 5360.

¹⁸ Державний архів Одеської області. – Ф. 17 : Одеський комерційний суд. – Оп. 3. – Спр. 68 «Приостановление судебного дела благодаря полюбовному примирению».

¹⁹ Высочайше утвержденный Устав о торговой несостоятельности, 23 июня 1832 г. // ПСЗРИ. – Собр. 2. – Т. 7. – № 5463.

Резюме

Гриб А. М. Примирення у дореформеному законодавстві Російської імперії та правозастосовній практиці українських губерній.

У статті проаналізовано норми імперського російського законодавства XVIII – першої половини XIX століття, якими регулювалося досягнення примирення у правових спорах приватного характеру та практика їх застосування. Доведено від-

сутність усталеної термінології, уніфікованих юридичних процедур щодо примирення, несистематизованість норми, якими регулювались примірні практики.

Позитивно оцінюється сама наявність нормативного регулювання, відповідних процедур, інтерпретаційних та правозастосовних актів в українській практиці, які уможливили мирне вирішення юридичних конфліктів. Вони розглядаються як історико-правове підґрунтя для формування інституту примирення в правовій системі сучасної України.

Ключові слова: примирення як правовий інститут; право Російської імперії примірної угода, медіаторський розбір.

Резюме

Гриб А.Н. Примирение в дореформенном законодательстве Российской империи и правоприменительной практике украинских губерний.

В статье проанализированы нормы имперского российского законодательства XVIII – первой половины XIX века, которыми регулировалось примирение в правовых спорах частного характера и практика их применения. Доказано отсутствие устоявшейся терминологии, унифицированных юридических процедур по примирению, несистематизированность норм, которыми регулировались примирительные практики.

Положительно оценивается само наличие нормативного регулирования, соответствующих процедур, интерпретационных и правоприменительных актов в украинской практике, которые делали возможным мирное разрешение юридических конфликтов. Они рассматриваются как историко-правовая основа для формирования института примирения в правовой системе современной Украины.

Ключевые слова: примирение как правовой институт; право Российской империи, примирительная сделка, медиаторский разбор.

Summary

Grib A. Reconciliation in the pre-reform law russian empire and law enforcement practice of Ukrainian provinces.

The article examines the imperial Russian legislation XVIII – first half of the XIX century, that regulated reconciliation of legal private disputes and practice of its application. The author proves lack of established terminology, standards of legal reconciliatory procedures and system of appropriate legal norms.

The author evaluates positively actual existence of such regulation, appropriate procedures and interpretative acts in Ukrainian law enforcement practice that made possible the peaceful resolution of legal conflicts. They are seen as historical and legal basis for the formation of the institute of reconciliation in the legal system of modern Ukraine.

Key words: reconciliation as a legal institution; law of The Russian Empire; conciliation agreement, mediation.

Отримано 24.06.2014

УДК 340.1; 340.13

О. В. КУЦПАК

Ольга Вікторівна Куціпак, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРАВОВИХ АКТИВ

Фундаментальним принципом розвитку права є те, що воно виступає регулятором суспільних відносин. Право з його властивостями є знаряддям, інструментом, засобом для вирішення різноманітних завдань. З одного боку, право повинно реагувати на ті зміни, що відбуваються у суспільстві, а з іншого – право саме виступає інструментом, за допомогою якого можна найшвидше і якісно здійснити необхідні перетворення. Формою такого прояву права та його джерелом в Україні виступають правові акти.

Вивчення теорії правових актів, зокрема дослідження їх поняття, видів і сутнісних характеристик, є актуальним у зв'язку з необхідністю удосконалення вітчизняної системи законодавства, ієрархічної структури та дії правових актів.

З огляду на це метою даної статті є аналіз категорії «правовий акт», його ознак та особливостей окремих його видів.

У науковій літературі до визначення терміну «правовий акт» зверталось чимало дослідників.

Так, за радянських часів окремі аспекти правових актів питання нормотворчості, ефективності законодавства, тлумачення правових актів та їх застосування досліджували С. С. Алексєєв, О. М. Васильєв, П. Є. Недбайло, В. С. Нерсесянц, В. І. Новосолов, С. В. Паленіна, А. С. Піголкін та ін. Серед російських правознавців слід згадати А. І. Бобильова, Р. Ф. Васильєва, В. І. Гоймана, С. Г. Дробязко, М. М. Карабєкова, А. П. Нєстєрова та ін.

У сучасній вітчизняній юридичній науці зазначені ракурси проблеми, досліджували С. В. Бобровник, Ю. Л. Власов, М. Д. Гнатюк, Т. О. Дідич, Є. В. Житарєв, О. В. Зайчук, А. В. Зубенко, Л. О. Макаренко, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, Т. І. Тарахонич, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, М. О. Теплюк, О. І. Ющик та ін.

© О. В. Куціпак, 2014